

ספרא וסייפא

אולטימטום לא היה, אבל איום של ממש היה

ד"ר אלחנן אורן

המעורבות האנגלו-אמריקנית במבצע "חורב" נדונה במאמר של ג' לורך. תגובת מ' גזית ותגובה משלימה של הראשון (חוברות 294-295, 297, 298). הבירור העלה שלא ניתן "אולטימטום", אלא שישאל נהגה באיגרת האמריקנית כבאולטימטום-כפועל. לורך טען שמאחורי הלחץ המדיני הבריטי, באמצעות ארה"ב, עמד "איום בריטי, אשר לאמיתו של דבר לא היה בו ממש" — לפעול בכוח, לפי אמנת ההגנה האנגלו-מצרית מ-1936.

האמנם ממשלת ישראל ראתה "צל הרים כאנשים"? למעשה נקטה בריטניה צעדים צבאיים מאיימים מידים. כשנודע לממשלת בריטניה ב-29 בדצמבר 1948 — מהתערבות מצריות — שצה"ל מתקדם מאבו-עגילה אל-ערש, הודיעה על כך מיד למועצת-הביטחון, ודיווחה לארה"ב בו ביום שהורתה לחיל-האוויר הבריטי לוודא בסיוור-אוויר אם כוחות ישראל חדרו לסיני. המפקד האווירי במזרח התיכון קיבל הוראה לערוך את הסיוורים בשיתוף עם המצרים, אם אפשר; כבר למחרת, ה-30 בחודש, נערכו שני סיוורים: השיתוף "לא הסתדר" לטיסת הבוקר, אולם אחה"צ טסו בשמי סיני 9 מטוסי "ספיטפייר", 3 מהם — מצריים. (חטיבת הנגב דיווחה על טיסה בשמי אבו-עגילה, וציינה שיתכן כי המטוסים היו בריטיים; כן דיווחה על סיוור-האוויר הבריטיים בימים הבאים.)

בימים 30 בדצמבר — 6 בינואר ערכו הבריטים שבע טיסות, אולם המצרים הסתלקו מהשיתוף אחרי הניסיון ב-30. ב-7 בינואר גררו הסיוורים האוויריים תקריות: חיל-האוויר יירט את המטוסים הבריטיים והפעיל חמישה מהם, ארבעה "ספיטפיירים" ו"טמפסט" אחד. לורך לא הזכיר את הפעילות האווירית הבריטית שקדמה להפלת המטוסים, אבל משמעותה רבה, הן כאיום על ישראל, הן כביטוי מעשי של נכונות לשיתוף פעולה צבאי עם המצרים. מ' גזית עמד על היבטים אלה, והצביע על כך ש"הבנת" האמריקנים לצורך בטיסות-הסיוור יכלה אך לעורר את הבריטים

להתמיד בהן.

לורך כתב בסדר-הכוחות היבשתי הבריטי במזרח התיכון — בעוצמת חטיבה — לא איפשר התערבות של ממש, כאשר צה"ל הפעיל חמש חטיבות בדרום. לצה"ל לא היתה ידיעה מדויקת על העוצמה הבריטית, אולם שירות-המודיעין ראה הופעת כוח-שריון בריטי מאזור התעלה כדרך פעולה אפשרית — בתחום המצרי בסיני. בדיעבד הוכר, שבאזור התעלה חנתה חטיבת חי"ר מוגברת, עם גדוד טנקים וגדוד שריוניות. אשר לצה"ל — רוב כוחותיו רותקו למשימות ממזרח לגבול סיני; הכוח החטיבתי שחצה את הגבול והתקדם אל-ערש, מנה רק 3 טנקים, ואחרי התקפת ביר-לחפן נותר רק אחד בטור (בעת הנסיגה לאבו-עגילה בליל 29-30 בחודש הושמד טנק שנפגע, והאחר נגרר).

בימים הבאים הזהירו נציגי ישראל בלונדון ובוושינגטון מפני פעולה בריטית. ב-1 בינואר הזהיר "לינטון, הנציג בלונדון, שבועין "רציני", וכי המצרים נתנו לחיל-האוויר המלכותי "הסדרים מיוחדים" Special Facilities לוודא אם צה"ל חדר לסיני. ב-3 בינואר הודיע א' אילת מוושנגטון, לפי מקור מהימן, שיחידה בריטית יצאה לעקבה (ב-8 בחודש פורסמה נחיתתה שם), וכי שוקלים שיגור כוח לעזה (כמסתבר, לגזרת החוף במזרח סיני).

על רקע המידע מהשטח וההערכות מנציגי ישראל יש לבחון את החלטות ממשלת ישראל בימי האיום:

— בדיון במטכ"ל, שנערך בבוקר ה-30 בדצמבר בהשתתפות ד' בן-גוריון, הרמטכ"ל "דורי וראש אג"ם "דין, דיווח מפקד החזית "אלון על המצב אחרי החזרת הכוח ממבואות אל-ערש לאבו-עגילה. בדיון סוכם: "אם יבואו אנגלים — נחזור לגבולנו, לעוג'א. אם יגיעו לעוג'א — נילחם" (יומן ב"ג). משמע: על צה"ל להימנע מלהתנגש עם כוח בריטי בתחום המצרי, אבל לעמוד על הגבול.

— האיגרת האמריקנית מ-31 בדצמבר הזהירה

מפני פעולה צבאית בריטית, וכן מפני "שיקול-מחדש" של יחסי ארה"ב עם ישראל. כתגובה הורה בן-גוריון מיד על הסגת הכוח עד הגבול (שלא כדברי לורך, דווחה הוראה זאת לשגריר מקדונלד לפני צאתו של בן-גוריון בטבריה). כאמור, עד כה כבר נודעה הפעילות האווירית הבריטית. — למרות המידע המדיני והצבאי המצרים, אישר ראש הממשלה ב-2 בינואר ל" אלון לפעול נגד רפיח לאורך הכביש החוצה רובו ככולו בשטח המצרי, עד לעומק 6 ק"מ מהגבול. האישור ניתן בתיאום עם שר החוץ מ' שרת ועם היועץ המדיני ד' שילוח. כלומר, ישראל לא נרתעת מחציית גבול "טקטית" אף לאחר ההחלטה על הנסיגה אל הגבול. צה"ל פעל לאורך ציר זה עד הפסקת האש.

ההערכות הצבאיות והמדיניות בישראל בוססו איפוא על המידע על הפעילות האווירית הבריטית, ועל ההפעלה האפשרית של כוחות שריון. הבריטים איימו לפעול לפי האמנה האנגלו-מצרית מ-1936, ובשעת-מעשה לא ידעה ישראל שהמצרים לא יפנו אל הבריטים לפי האמנה אף בצר להם (ב-5 בינואר בערב נודע שהחליטו לבקש שביתת-נשק). החלטות ישראל משקפות איפוא הערכה ריאליסטית, אמנם לאור מידע חלקי, לפיה היה ממש צבאי באיום — ובוודאי כל עוד כוחותינו פועלים מעבר לגבול. למרות האיום, ההחלטות מבטאות נחישות להמשיך במבצע, ונכונות לעמוד בעימות, אם יתחולל בקרבות הגבול — וכך אכן אירע בתקריות האוויריות ב-7 בינואר.

תיקון טעות: במערכות 299, במסגרת מאמרו של תא"ל (מיל') יואל בן-פורת: מלחמת יום הכיפורים — טעות במאי והפתעה באוקטובר הופיעה (עמ' 8) תמונתו של רא"ל דוד אלעזר ז"ל ותחתיה כיתוב שגוי. הכיתוב הנכון הוא: הרמטכ"ל, רא"ל דוד אלעזר, הערכת מלחמה במאי 1973.